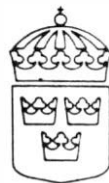

Motion till riksdagen

1987/88:U401

av Bengt Westerberg m. fl. (fp)
om säkerhetspolitik och nedrustning

Mot.
1987/88
U401

1. Det internationella läget

Under 1987 har klimatet mellan supermakterna fortsatt att förbättras. Utan en medveten strävan efter ömsesidig förståelse kan en varaktig avspänning inte nås. Toppmötet i början av december 1987 i Washington mellan USA:s president Ronald Reagan och den sovjetiske generalskreteraren Michail Gorbatsjov bör mot denna bakgrund hälsas med tillfredsställelse som en viktig etapp mot förbättrade öst-väst-relationer. Det gäller också det vid toppmötet undertecknade s. k. INF-avtalet (Intermediate range Nuclear Force) om avskaffande av kärnvapenmissiler av kort och medellång räckvidd. Det gäller vidare de direktiv som de båda supermaktsledarna gav om fortsatta ansträngningar att nå en överenskommelse om en minskning av de strategiska kärnvapnen med 50 %. Denna utveckling av relationerna mellan de båda supermakterna och av nedrustningsinsatserna är mycket glädjande och skapar förväntningar om en fortsättning. Det är första gången en uppgörelse kommer till stånd som verkligen handlar om nedrustning och inte bara en begränsning av rustningarna. Det är dessutom fråga om ett fullständigt avskaffande av ett helt vapenslag – de landbaserade kärnvapenmissilerna med en räckvidd mellan 500 och 5 000 kilometers räckvidd – såväl förbandsplacerade som de i lager.

INF-överenskommelsen är ett mycket betydelsefullt steg mot avspänning i Europa men rör likväl en mycket begränsad del av den globala kärnvapenarsenalen. Avtalet gäller inte heller medeldistansmissiler, vars påstådda eventuella marschroute över Skandinavien skapat ett nytt vapenteknologiskt hot mot möjligheterna att freda vårt luftrum från gränskränkningar.

En mycket viktig del av INF-avtalet omfattar ett kontroll- och övervakningssystem, som hittills aldrig varit möjligt att uppnå. Sovjet har övergivit sitt principiella motstånd mot inspektion på eget territorium. Denna förändring skapar väsentligt bättre förutsättningar för fortsatta förhandlingar om avtal rörande rustningskontroll och nedrustning.

På västsidan har bortskaffandet av medeldistansmissilerna i Europa ansetts kunna skapa osäkerhet om styrkeförhållandena i Europa. NATO anser sig tvingad till upprustning på det konventionella planet för att utjämna den nuvarande numerära övervikten för Warszawa-pakten.

Sovjetunionen har genom INF-avtalet och andra uttalanden nyligen

förklarat sig beredd att acceptera asymmetriska överenskommelser, d. v. s. att de ömsesidiga reduktionsåtagandena inte behöver vara exakt lika stora utan bedöms mot sin helhetseffekt. De åtminstone numerärt klart ojämlika styrkeförhållandena på det konventionella planet i Centraleuropa har hittills inneburit låsningar. Kanske kan här skapas förutsättningar för framsteg.

Den nu redovisade inställningen från Sovjets sida skapar förutsättningar och förväntningar om nya framsteg i arbetet på avspänning och nedrustning. Närmast ligger överläggningarna i Genève om de strategiska kärnvapnen. Vidare finns skäl att hoppas på att förhandlingarna om ett förbud mot kemiska vapen kan slutföras under 1988. Kanske kan nya signaler dessutom få igång samtalen inom MBFR och ESK om reduktioner av de konventionella styrkorna i Centraleuropa. En förbättrad jämvikt i konventionell styrka, helst genom en asymmetrisk reduktion, ger ökade förutsättningar för en ömsesidig säkerhet i Europa.

Tyvärr har de synbarligen förbättrade supermaktsförbindelserna knappast alls påverkat de krig, övergrepp och det mänskliga lidande som fortsätter i oförminskad omfattning runt om i vår värld. Fortfarande efter åtta år pågår den sovjetiska invasionsarméns brutala och grymma krigföring i oförminskad omfattning i Afghanistan, där ett litet och alliansfritt folk kämpar för sitt nationella oberoende. Den nya sovjetiska ledningen, som försäkrat att den önskar dra sig tillbaka, har ännu inte levererat tillstymmelsen till bevis härpå.

I Kampuchea fortsätter likaså den ännu längre vietnamesiska ockupationen. Signalerna i Hanoi om en omorientering av den vietnamesiska in- och utrikespolitiken med löfte om tillbakadragande från Kampuchea har ännu inte följts av konkreta åtgärder. Möjligen kan de påbörjade samtalen mellan de stridande parterna i Kampuchea skapa en framkomlig väg. Parissamtal om Indokina har emellertid en tendens att bli segdragna alltmedan kriget och det mänskliga lidandet fortsätter.

Mellanöstern utgör idag en vidsträckt region av sinsemellan sammanhängande krishärdar. Det grymma utnötningskriget mellan Iran och Irak fortsätter. Den internationella oljehandeln med ursprung i Gulf-regionen har dragits in i konflikten och hotar ständigt att medföra direkt stormaktsinblandning. De halvhjärtade försöken från stormakterna att inom FN:s ram söka främja fred i området visar bara alltför tydligt, att även om stormakterna kan ha ett stort inflytande på utvecklingen av regionala konflikter, så har dessa nästan alltid en egendynamik även utanför Washingtons och Moskväs kontroll.

I Sydafrika tycks förutsättningarna för en fredlig övergång från apartheid till frihet och demokrati blir allt mindre. Polariseringsen ökar inom det sydafrikanska samhället. Apartheidmotståndets styrka och det internationella trycket har hittills inte kunnat förhindra en allt blodigare utveckling.

I Centralamerika har fredsinitiativet – Esquipulas 2 – fött nya förhoppningar om en möjlig utväg ur inbördeskrigen. Med vitt skilda utgångspunkter säger sig alla inblandade parter vilja följa planen. Något helhjärtat stöd har det inte funnits från vare sig Contras eller den amerikanska regeringens sida. Därigenom har inte heller regeringen i Nicaragua satts på verkligt prov beträffande sina ambitioner och avsikter. Ansvaret faller tungt på dem som omöjliggör en fredsuppgörelse i Centralamerika.

Att Sovjetunionen nu har en ny ledning bidragit till de senaste årens

utveckling mellan stormakterna. Den utveckling som nu inletts och de utsikter till fortsatta överenskommelser mellan öst och väst som avtecknas i en nära framtid måste hälsas med stor tillfredsställelse. 'Glasnost' och 'Perestrojka' är positiva tecken på ett annorlunda tänkande hos den sovjetiska ledningen. Det bör samtidigt sägas, att det inte är fråga om verklig demokratisering av det sovjetiska samhället. Det är närmast ett nödvändigt försök att hävda den stagnation, som det sovjetiska samhället och den sovjetiska ekonomin genom sina institutionella barriärer hamnat i. Sovjetunionen är en stormakt endast i militärt avseende och även denna ställning är på lång sikt hotad av ekonomisk stagnation.

Gorbatjovs 'Perestrojka' har därför inte mycket gemensamt med t. ex. Prag-våren 1968. I Tjeckoslovakien bars utvecklingen fram av ett enat folks frihetsdröm med förankring i mellankrigstidens demokratiska samhälle och en tusenårig centraleuropeisk kulturtradition. I Sovjetunionen är den folkliga förankringen för de nya idéerna mera oklar.

Åtskilliga inslag i Gorbatjovs politik, inte minst på det internationella planet, bör mötas med konstruktivt samarbete. Det finns anledning till förhoppningar om ökad öppenhet och färre låsningar i den sovjetiska politiken. Det skulle ligga i fredens och samlevnadens intresse. Framsteg bör emellertid inte intecknas i förväg.

2. Nordens strategiska läge

Risken för ett stormaktskrig och därmed ett krig i Europa kan inte sägas ha ökat. Som konstaterats i olika sammanhang bl. a. i betänkandet "Svensk säkerhetspolitik inför 1990-talet" av 1984 års försvarskommitté, har emellertid det nordeuropeiska och nordatlantiska området ökade strategiska betydelse och den militärteknologiska utvecklingen sammantaget lett till, att Nordens och därmed Sveriges läge blivit mera utsatt i samband med kriser och väpnade konflikter mellan stormaktsblocken. Det är i detta sammanhang som de flagranta kränkningarna av vårt territorium till havs såväl som i luften skall ses.

Sedan början av 1960-talet har en kraftig sovjetisk upprustning ägt rum på Kolahalvön. Från baser på Kolahalvön opererar merparten av Sovjetunionens strategiska, kärnvapenbestyckade ubåtar. De utgör Sovjetunionens nukleära andraslagsförmåga och upprätthåller därmed ytterst kärnvapenavskräckningen för Sovjets del.

Kolahalvön utgör också det basområde från vilket Sovjet med främst marina stridskrafter kan söka avskära NATO:s förbindelser över Atlanten mellan Nordamerika och Västeuropa – förbindelser som är absolut nödvändiga för NATO för att klara tillförsel av trupper och vapen vid ett utdraget, huvudsakligen konventionellt storkrig i Centraleuropa. Detta sovjetiska hot har i sin tur medfört en ökad militär närvaro från USA:s sida och bl. a. lett till beslut om förhandslagring i Tröndelag. Den marina USA-närvaron, som ingår som ett led i den s. k. "maritima strategin" innebär också ett direkt hot mot de sovjetiska strategiska kärnvapenubåtarna. Det finns därför många som fruktar, att norra Atlanten mot bakgrund av denna utveckling kan bli ett tidigt slagfält vid ett nytt världskrig.

Utbyggnaden av Kola-baserna och NATO:s kraftiga militära förstärkning av sina marina stridskrafter i Nordatlanten har starkt påverkat den militära situationen i Norden.

I en krissituation kan kryssningsmissiler komma att passera det nordiska området. Vi måste räkna med att dessa förhållanden finns med i stormakternas militära överväganden. Överflygningar med kryssningsmissiler över Sverige vore emellertid en mycket allvarlig kränkning av vår neutralitet, som vi inte kan acceptera.

Den militärteknologiska utvecklingen i riktning mot alltmer sofistikerade system med ökad precision och verkan motverkar möjligheterna till framgångsrika operationer från någondera pakten i Centraleuropa. En angripare riskerar att där hamna i ett militärt låst läge. Även häri ligger ett hot mot Norden och mot Sverige.

Det nu ingångna INF-avtalet har begränsad betydelse för det nordiska området. För svensk del bör dock välkomnas att det inbegriper de SS-12-missiler som finns stationerade i Leningrads militärdistrikt och vars räckvidd inte sträcker sig mycket längre än till svenskt territorium. Det finns emellertid anledning att vara mycket uppmärksam på risken att båda stormaktsblocken kommer att öka betydelsen av t.ex. sina sjöburna kryssningsmissiler, vilket kan komma att direkt beröra det nordiska området.

För Sverige utgör Östersjöns strategiska betydelse ett förhållande av utomordentlig vikt. Vårt grannförhållande till Ryssland/Sovjetunionen har en kärv historia, som sträcker sig tillbaka till medeltiden och bestäms av rent geografiska förhållanden, som inte suddas ut av vare sig utrikespolitiska eller inrikespolitiska töväder. Sovjetunionen har i Leningradområdet och i de baltiska kustområdena stora militära koncentrationer. De betydande varvsanläggningarna ger Sovjetunionen stor kapacitet för underhåll och reparationer av såväl den norra som den baltiska flottan. Den sovjetiska flottan har en dominerande storlek i Östersjön.

Sverige har alltid värnat om Östersjön som ett fritt hav med tillträde för alla. Det ligger i svenskt säkerhetspolitiskt intresse att även i fortsättningen verka för att Östersjön inte domineras av någon stormakt. Häri ligger också det säkerhetspolitiska värdet av närvaro av olika staters och pakters marina fartyg i Östersjön.

Kontrollen av Östersjöns utlopp mot Nordsjön kan komma att få stor betydelse vid en kraftmätning mellan NATO och Warszawapakten. Sammantaget gör detta att kontrollen av Östersjön, dess hamnar och kuster är av betydande strategisk betydelse.

Sverige har den längsta kusten i Östersjön och ligger de facto som en landbarriär mellan de två stormaktsblocken. Genom att skaffa sig herravälde över svenskt landområde, vårt luftrum eller våra farvatten kan en stormakt avsevärt flytta fram sina positioner i ett strategiskt ömtåligt område. Beredskap att göra detta kan vara en av förklaringarna till de upprepade ubåtskränkningarna under 1980-talet men även andra förklaringar har framförts i debatten.

De fortsatta rapporterna om ubåtskränkningar utgör ett allvarligt svenskt säkerhetspolitiskt problem. Vår trovärdighet gör det absolut nödvändigt att

med all kraft beivra dessa kränkningar. Folkpartiet har mot denna bakgrund aktivt drivit på beslut om förbättringar av vår förmåga att freda vårt territorium från kränkningar. Försvarsbeslutet från 1987 ger ökade förutsättningar. Det är enligt vår mening angeläget att de resurser som där avsätts för förbättringar av ubåtsjakt och ubåtsskydd kommer till användning redan under de första åren av den femåriga försvarsperioden. Vidare har överbefälhavaren nyligen getts i uppdrag att granska strategier och resurser i bekämpningen av gränskränkningar. Behov av ytterligare förbättringar av gränsskyddet får bedömas – sedan ÖB slutfört detta uppdrag – i takt med att erfarenheter vinnas av nu beslutade åtgärder. Därutöver behöver frågan om försvarets befogenheter i dessa sammanhang (IKFN) ses över.

Gorbatjovs tal i Murmansk i början av oktober 1987 förtjänar noggrant studium. Begränsningar och återhållsamhet i aktiviteter och militära styrkor i vår närmaste omvärld är önskvärda för att säkerställa det nordiska områdets traditionella lågspänningskaraktär. Det får emellertid inte innebära att endera sidan får ett dominerande inflytande i området. Det skulle mycket allvarligt skada vår säkerhet. Vare sig i Östersjön eller i övrigt i det nordiska området bör några uppgörelser slutas mellan nordiska länder och Sovjetunionen, vilka utestänger övriga stater från legitim och för balansen nödvändig närvaro.

Under senare tid har vi i ökad utsträckning åter uppmärksamrats på vårt närområdes geopolitiska förutsättningar. Såväl den nya sovjetiska in- och utrikespolitiska inriktningen, som konsekvenserna av olika aktuella och framtida nedrustningsöverenskommelser kommer att åtminstone för en viss tid skapa ökad osäkerhet om de säkerhetspolitiska förhållandena och förutsättningarna. I vår omedelbara närhet är det påtagligt inte minst när det gäller förhållandena i Östersjön. Det ställer ökade krav på en samlad och realistisk säkerhetspolitik, särskilt i förhållande till Sovjetunionen, vår historiska stormaktsgranne. Det kräver klara principer, konsekvens, konsistens och långsiktigt tålamod i vårt samlade agerande.

3. Svensk neutralitets- och säkerhetspolitik

Den förändrade militärstrategiska situationen för Norden och den militärteknologiska utvecklingen innebär nya utmaningar för den svenska säkerhetspolitiken. Det säkerhetspolitiska mönstret, så som det utvecklats sedan de enskilda nordiska staterna i slutet på 1940-talet valde sina resp. säkerhetspolitiska lösningar, har inte i sina grunddrag förändrats. Den säkerhetspolitiska stabiliteten i Norden utgör än idag ett mycket viktigt bidrag till stabiliteten i det nordiska området, med en fortsatt förhållandevis låg spänningsnivå trots områdets ökade strategiska betydelse.

Sveriges säkerhetspolitik syftar till att bevara landets frihet och oberoende. Vårt säkerhetspolitiska mål bör därför vara att i alla lägen och i former som vi själva väljer trygga en nationell handlingsfrihet för att inom våra gränser bevara och utveckla vårt samhälle i politiskt, ekonomiskt, socialt, kulturellt och varje annat hänseende efter våra egna värderingar samt i samband därmed utåt verka för internationell avspänning och en fredlig utveckling.

De säkerhetspolitiska medlen består av vår utrikespolitik och vår försvarspolitik. Tillsammans skall de främja vår säkerhet och internationell fred och samverkan.

Sveriges neutralitetspolitik innebär alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig. Vår neutralitetspolitik innebär inte någon värderingsmässig neutralitet. Det är vår strävan att slå vakt om demokrati och mänskliga fri- och rättigheter. Vi är i detta avseende en integrerad del av västerländsk kultur grundad på en kristen och humanistisk livssyn. Vår säkerhetspolitik syftar däremot till att hålla vårt land utanför militära konflikter i vår omvärld.

Sverige har själv valt denna neutralitetspolitik. Den är ej grundad i några internationella eller folkrättsliga lagar. Det är således vi själva som bestämmer dess innebörd. Det innebär att den politik vi för skall förmå bevara vår omvärlds förtroende för såväl vår vilja som vår förmåga att upprätthålla denna politik. Vi måste genom våra ställningstaganden kontinuerligt bygga upp ett långsiktigt förtroende hos omvärlden för vår neutralitetsvilja. Den svenska neutralitetspolitiken är den säkerhetspolitiska linje som bäst svarar mot våra egna intressen. Det är vår övertygelse att den också bäst gagnar freden och säkerheten i vår del av Europa.

Vi bestämmer själva vad som är förenligt med vår neutralitetspolitik. Det kan vi aldrig överlåta på någon utomstående, vare sig det gäller kärnvapenfria arrangemang i Norden eller samverkansformer med EG. Det är därför angeläget att en diskussion och analys förs fortlöpande om neutralitetspolitikens syfte, förutsättningar, innehåll och former. De måste göras tydliga både för oss själva och för vår omvärld. Ingen bör få sträva i tvivelsmål om innebörden av vår neutralitetspolitik.

Trovärdigheten i vår neutralitetspolitik förutsätter konsekvens och en ständig beredskap att vidta nödvändiga åtgärder för att hävda den. Det ligger både i vårt eget och i andra länders intresse att förutsättningarna för vår neutralitetspolitik inte undergrävs. En stabil och ansvarsfull försvarspolitik är en grundval för neutraliteten.

Det svenska försvaret är fredsbevarande. Det bidrar till att bibehålla den nordiska stabiliteten och undanröja orsaker till osäkerhet om vår neutralitetsvilja och förmåga att värna vårt oberoende.

4. Avspänning och samarbete

Den senaste tidens utveckling av relationerna mellan supermakterna väcker förhoppningar om avspänning och nedrustning. Överenskommelser om rustningsbegränsningar även inom det konventionella området, fortsatta framsteg inom ESK-processen samt nedtonade stormaktsmotsättningar i tredje världen kan bli ytterligare steg på den inslagna vägen. En försiktig optimism kan vara på sin plats.

Samtidigt som vi vidtar de åtgärder som krävs för att ge trovärdighet åt vår vilja och förmåga att värna vår neutralitet och vårt territorium vill vi också föra en aktiv utrikespolitik. Syftet skall vara att söka påverka förhållandena både mellan stormakterna och i Europa i riktning mot avspänning och minskad konfrontation. Det är endast då de båda supermakterna önskar ersätta misstro och konfrontation med avspänning och dialog som den

pågående kapprustningen kan bringas under kontroll och en balanserad nedrustning blir möjlig. En aktiv utrikespolitik för ökad avspänning är därför ett starkt svenskt säkerhetspolitiskt intresse.

Vår roll som liten nation och därtill alliansfri gör det synnerligen viktigt för oss att värna och stärka såväl folkrättens principer som Förenta Nationerna. Att vinna allmän och internationell respekt för att konflikter skall lösas med fredliga medel är ett av de mest väsentliga bidragen till mänsklighetens överlevnad. Det är därför viktigt att Sverige aktivt arbetar för att öka respekten för och att stärka Förenta Nationernas fredsbevarande roll och möjligheter. Internationella motsättningar måste bringas till lösning på ett tidigt stadium. Medling och skiljedom bör bli regel för att lösa mellanstatliga konflikter. Respekten för Internationella domstolen i Haag bör stärkas, så att ingen stat anser sig kunna vägra låta dra en tvist inför domstolen. Sverige bör ta initiativ till att inom FN söka utveckla nya vägar till fredliga lösningar av internationella konflikter.

Det är viktigt att FN:s anseende och möjligheter återupprättas och stärks. Det är fullständigt oacceptabelt att någon stat kan vägra att fullgöra sina ekonomiska förpliktelser. Det är därför glädjande, men tyvärr ändå oacceptabelt sent med den sovjetiska kursändringen ifråga om betalning av gamla kontingenter. Det vore nu synnerligen önskvärt, att även USA återgår till sin traditionellt viktiga roll för FN:s möjligheter att verka.

5. Nedrustningspolitik

Svensk politik för rustningskontroll och nedrustning är ett av de centrala inslagen i vår säkerhetspolitik. Det är ett bidrag till arbetet på att främja fred och säkerhet i världen. Genom den ständiga risken för upptrappning av konflikter på olika håll i världen men också beroende på den ökade strategiska betydelsen av vår egen del av världen är detta en politik som samtidigt och omedelbart berör vår egen säkerhet. En långsiktig och optimistisk nedrustningspolitik ligger således i högsta grad också i vårt eget intresse.

Den svenska aktiviteten i internationella nedrustningsfora är således angelägen. Sverige har under mycket lång tid gjort omfattande och betydelsefulla insatser för att möjliggöra framsteg. Sverige besitter på flera områden en hög teknisk kompetens och ett brett internationellt förtroende, vilket möjliggjort konkreta initiativ och förslag. Prioriteringar inom nedrustningspolitiken har utgått från dessa förutsättningar och intressen. I takt med att det internationella nedrustningsarbetet, t. ex. inom ESK, kommer att mer direkt beröra alla delar av den svenska säkerhetspolitiken, blir det än viktigare med en återkommande analys och diskussionen av svenska intressen och prioriteringar inom nedrustningspolitiken i ett totalt säkerhetspolitiskt perspektiv.

Även om det nu ingångna INF-avtalet bara omfattar en blygsam andel av världens kärnvapenarsenaler, är det ytterst angeläget att avtalet också ratificeras. Därigenom skapas en god utgångspunkt för fortsatta samtal om nedrustningsöverenskommelser om kärnvapen. Närmast ligger förhandling-

ar om ett avtal om nedskärningar av de strategiska kärnvapnen med 50 %.

INF-avtalet och kommande eventuella kärnvapenedskärningar kommer sannolikt ändå inte att helt avskaffa alla kärnvapen. Det är knappast rimligt att anta, att de båda supermakterna inom en överskådlig framtid helt skulle vilja avstå från en avskräckningsförmåga på det nukleära området, även om denna kan komma att ligga på en väsentligt lägre nivå än dagens.

Till detta kommer att INF-avtalet endast rör de båda supermakternas kärnvapeninnehav. Övriga stater i kärnvapenklubben berörs inte. Mellan 5 och 10 ytterligare stater i konfliktområden i tredje världen anses vara s. k. tröskelstater med möjligheter att skaffa kärnvapen. Förutom Storbritannien har övriga aktuella stater fortfarande inte anslutit sig till icke-spridningsavtalet (NPT).

Sverige bör därför fortsätta sina ansträngningar att medverka till såväl ett fullständigt provstoppsavtal som till att alla stater ansluter sig till icke-spridningsavtalet. Därigenom skulle riskerna för ytterligare kärnvapenspridning minska. Med INF-avtalet som första steg och en eventuell överenskommelse om reduktion av de strategiska kärnvapnen skulle de stora kärnvapenmakterna äntligen ha tagit de första stegen på löftena i icke-spridningsavtalet om kärnvapenedrustning.

Med INF-avtalet accentueras betydelsen av de konventionella rustningarna i Centraleuropa för säkerheten i vår del av världen. Warszawapakten har en åtminstone numerärt överlägsen styrka i offensiva konventionella styrkor, vilket utgör ett allvarligt hot mot säkerheten. Med ett bortdragande av kärnvapen från europeiska förband kommer sannolikt NATO att söka kompensera sig. Med en effektiv nukleär andraslagsförmåga hos Sovjet, utgör inte de amerikanska strategiska kärnvapnen med detta synsätt ett trovärdigt kärnvapenparaply för de numerärt underlägsna NATO-trupperna i Västeuropa.

En av flera utvägar kan tänkas liksom en kombination av dem. En konventionell upprustning förespråkas särskilt av dem i USA som anser att Västeuropa skall ta ett ökat ekonomiskt ansvar för sin säkerhet. Vidare kan luft- och särskilt sjöburna medeldistansmissiler ta över en del av de tidigare landbaserade kärnvapnens roll. Det skulle ytterligare öka den strategiska betydelsen främst av Nordatlanten och Nordsjön men kanske också av Östersjön.

Det är således också ett mycket starkt svenskt säkerhetspolitiskt intresse att överenskommelserna om kärnvapenreduktion också följs av en reduktion av de konventionella styrkorna i Centraleuropa till en så låg nivå som möjligt, där båda parter kan finna en balans som ökar säkerheten. En ökad säkerhet i Centraleuropa ställer vidare krav på en övergång från offensiv inriktning och doktrin hos de båda stormaktsblockens styrkor. MBFR-samtalen i Wien har inte lyckats nå några substantiella resultat under snart 15 års förhandlingar. Kanske kan Stockholms-konferensens fortsättning inom ESK-samarbetet innebära en islossning. I INF-avtalet har Sovjetunionen för första gången accepterat tanken på asymmetriska nedrustningsavtal. Likaså har man från sovjetiskt håll nyligen antytt sig acceptera påståendet, att det råder en sovjetisk konventionell övervikt på det konventionella området. Detta skulle väsentligt kunna underlätta framsteg i de fortsatta samtalen.

Förutsättningarna för framsteg på det konventionella området är relaterade till en ytterligare utbyggnad av s. k. förtroende- och säkerhetskapskapande åtgärder. Till dessa skulle också en s. k. korridor i Centraleuropa mellan de båda militärblocken fri från slagfältskärnvapen höra. Den skulle kunna bidra till att minska risken för ett tidigt insättande av kärnvapen i en europeisk krigssituation.

Vid sidan av fortsatta överenskommelser beträffande kärnvapen, borde ett avtal om förbud mot utveckling, produktion och lagring av kemiska vapen samt förintande av befintliga lager ligga inom räckhåll. Inom CD-konferensen i Genève har förhandlingarna pågått i många år och de politiska motsättningarna tycks ha minskat. Med INF-avtalets konstruktion av kontroll- och övervakningsfrågorna har öppningar gjorts som väsentligt skulle underlätta ett sådant förbud. Mot bakgrund av att USA i slutet av 1987 påbörjat tillverkning av s. k. binära vapen, är det ytterst angeläget att Genève-förhandlingarna snarast kan fullbordas. Trots Frankrikes motstånd torde tidpunkten vara ovanligt gynnsam för närvarande.

Sommaren 1988 äger FN:s Generalförsamlings Tredje Särskilda Session om nedrustning rum. Det är ännu för tidigt att bedöma utsikterna för reella framsteg. Det är angeläget att Sverige noga förbereder sitt deltagande i syfte att kunna bidra till att sessionen inte bara upprepar tidigare uttalanden, som endast sällan kunnat följas upp med konkreta åtgärder och resultat. Det bidrar inte till den ökade tyngd som FN bör ges i det internationella arbetet för fred och säkerhet.

6. Militära uppgifter och vapenexport

För att neutralitetspolitiken skall var trovärdig krävs att vårt försvar och vårt samhälle i kris och krig kan klara sig utan omfattande leveranser från andra länder. Landets värnkraft får inte kollapsa därför att något land plötsligt väljer att inte längre exportera till oss. Då kan vi hamna i en situation, där krav ställs på Sverige att vi skall agera på ett visst sätt. Vi måste också i kris och krig kunna klara försörjningen av krigsmateriel. Vi importerar idag ungefär 20 % av försvarsmaterielen. Om man även räknar med delkomponenter i större system är importandelen ca 30 %.

Den svenska försvarsmaterielindustrin är av stor säkerhetspolitisk betydelse. I utlandet uppfattas det som en stark markering av neutralitetsviljan att Sverige kan producera egna flygplan, ubåtar och viktiga robotar av kvalitet som är jämförbar med stormakternas.

Export av krigsmateriel är i princip förbjuden. Undantag från detta förbud kan beviljas av regeringen. Villkoren stadgas i lagen om export av krigsmateriel.

Folkpartiet anser att alla stater, liksom vi själva, har rätt att bestämma över sin egen säkerhetspolitik och om man skall ha ett militärt försvar eller inte. För att denna rätt skall bli en reell möjlighet krävs det att vissa länder är beredda att exportera vapen. På samma sätt som vi i Sverige är beroende av viss vapenimport för att värna vårt oberoende är andra länder beroende av att importera vapen från bl. a. Sverige.

Svensk vapenexport kan därvidlag bidra till att ge köparlandet det skydd

det anser sig behöva för att kunna avskräcka mot anfall från andra. Vapen får emellertid inte säljas till länder som bedriver anfallskrig eller som använder vapnen för att förtrycka mänskliga rättigheter.

Export av krigsmateriel aktualiserar ständigt problem av principiell karaktär och tillståndsprövningen innebär ofta en synnerligen svår uppgift. Det är omöjligt att utforma riktlinjer för tillståndsprövningen så att alla svårigheter i tillämpningen undviks. Beslut om tillstånd för vapenexport skall ges efter noggranna överväganden av regimens trovärdighet i aktuellt köparland.

En betydande restriktivitet måste iakttas när det gäller dispenser. Kraven måste skärpas vad gäller den politiska stabiliteten i köparlandet.

Det står idag klart att svensk lagstiftning ifråga om krigsmaterielexport har kringgåtts. De ansvariga måste självklart ställas till svars. Det finns risk att enskilda vapenfabrikanter har skadat Sverige. För att försvåra ytterligare brott mot vapenexportlagstiftningen bör statens kontroll över krigsmaterielproducerande företag skärpas. Inriktning och omfattning av marknadsföring av krigsmateriel måste kontrolleras noggrannare. En förstärkning av resurserna hos tullen och KMI måste ske. Därutöver bör de företag som innehar tillstånd för krigsmaterieltillverkning åläggas att skärpa sin internkontroll.

Ett utredningsbetänkande har nyligen lagts med konkreta förslag om hur den statliga kontrollen över krigsmaterielexporten skall stärkas. Vi anser dessa förslag välgrundade.

Vissa vapenköpare har uppenbarligen inte haft den respekt för slutförbrukningsintyget som varit förutsatt. Dessa erfarenheter bör leda till att man låter slutförbrukningsintyget bli ett regeringsdokument istället för som nu ett dokument som undertecknas av köparen. Vid överträdelse skulle ansvar lättare kunna utkrävas och åtgärder vidtas som förhindrar upprepning. Dessutom bör det därför i slutförbrukningsintyget, allvarligt prövas om landet ifråga över huvud taget skall få komma ifråga för fortsatt svensk vapenexport.

De avvägningar som måste göras av den svenska regeringen inför ett beslut om dispens för svensk vapenexport är snarare utrikespolitiska än handelspolitiska. Enligt folkpartiets mening måste därför säkerhetspolitiska bedömningar få en ökad tyngd och komma in tidigt i regeringens bedömning av det aktuella köparlandets lämplighet. Här krävs förstärkning och skärpning inte minst av KMI:s resurser och arbetsrutiner. Såvitt vi förstår har detta redan inletts.

Enligt grundlagen skall regeringen överlägga med utrikesnämnden innan den fattar utrikespolitiska beslut av större vikt. Vissa utförelsrelaterade rörande krigsmateriel är av den arten, att överläggning med nämnden erfordras.

År 1984 beslöt riksdagen tillsätta en särskild rådgivande parlamentarisk nämnd för krigsmaterielexportärenden. Det finns skäl att utvärdera denna form av samråd.

Utrikesnämnden synes vara tillfyllest för det behov av samråd mellan regering och opposition som finns.

Sammanfattningsvis anser folkpartiet, att kontrollen över den svenska

krigsmaterielexporten skall skärpas, ansvaret för fattade beslut skall göras tydligare och redovisningen av den svenska krigsmaterielexporten ske öppnare.

Mot. 1987/88
U401

7. Kärnvapenfri zon i Norden

Som vi framhöll i motion 1986/87:U411 måste syftet med en kärnvapenfri zon i Norden vara att öka säkerheten för Sverige och de övriga nordiska länderna. Inget av de fyra nordiska länderna tillåter i fredstid stationering av kärnvapen på sina territorier. Danmark och Norge har förklarat sig inte tillåta kärnvapen på sitt territorium i krigstid utan uttryckligt medgivande. Samtliga nordiska länder har genom att ansluta sig till icke-spridningsavtalet (NPT) förbundit sig att inte förvärva eller skaffa sig kontroll över kärnvapen. Norden kan därför redan idag anses kärnvapenfritt.

Kärnvapenhotet mot de nordiska länderna kommer istället från sovjetiska kärnvapen utplacerade i de baltiska staterna, i Leningradområdet, på Kolahalvön och i Östersjön. När INF-avtalet har fullföljts kommer en del av dessa landbaserade missiler såsom SS 12 att försvinna, vilket är välkommet åtminstone i den utsträckning INF-avtalet inte medför en uppladdning av sjö- och landburna kärnvapenmissiler i våra nära farvatten. Det vore därför ytterst värdefullt om Nordens kärnvapenfria status kunde förstärkas och vinna respekt hos kärnvapenmakterna.

Frågan om en kärnvapenfri zon i Norden handlar därför ytterst om att kärnvapenmakterna, i praktiken USA och Sovjetunionen, skall lämna bindande garantier för att kärnvapen inte kommer att användas mot eller införas i det nordiska området i händelse av konflikt. Mot bakgrund av de totala styrkeförhållandena i Nordeuropa skulle detta kunna öka det konventionella sovjetiska hotet särskilt mot Norge. Det förutsätter därför säkerligen ett läge av varaktig avspänning i Europa, bl. a. som en följd av en reduktion av de konventionella styrkor som i ett visst läge kan sättas in mot nordiskt område. Från norsk sida har man också alltid understrukit det europeiska sammanhanget i diskussionerna om en kärnvapenfri zon i Norden. Med fortsatta nedrustningsåtaganden på kärnvapenområdet i Europa kan frågan om kärnvapenfria arrangemang komma att bli mer naturliga i ett större europeiskt sammanhang.

Arbetet med att uppnå en ökad trovärdighet för Nordens kärnvapenfrihet bör bedrivas i samarbete mellan de nordiska länderna. Det bör ske i samförstånd och respekt för de olika säkerhetspolitiska lösningar som de nordiska länderna valt. Strävan att förstärka Nordens kärnvapenfria status skall öka varje ingående stats säkerhet. Vi får inte bidra till att försvåra för någon enskild nordisk stat.

En förutsättning för att Sverige skall kunna ingå i ett nordiskt kärnvapenfritt arrangemang är att detta bedöms vara förenligt med den svenska neutralitetspolitiken. Det är viktigt att i detta sammanhang klargöra att ett kärnvapenfritt Norden för svensk del aldrig kan få formen av ett avtal med kärnvapenmakterna. Detta skulle stå i uppenbar strid med vår traditionella neutralitetspolitik, som bl. a. ej medger att utomstående makter ges fördragsmässiga möjligheter att ställa krav eller villkor på den politik vi för. En

möjlighet för att uppnå en kärnvapenfri zon kan därför vara genom en för kärnvapenmakterna gemensam utfästelse i FN.

Mot. 1987/88
U401

Frågan är för närvarande föremål för studier i den nordiska ämbetsmannakommittén. Frågans mycket komplicerade karaktär och de olika legitima säkerhetspolitiska aspekter som varje nordiskt land har att lägga på den, gör det angeläget att detta arbete bedrivs utomordentligt ingående och varsamt. De parlamentariska partierna bör ges möjlighet att fortlöpande ta del av ämbetsmannakommitténs arbete. Det sker lämpligen inom ramen för utrikesnämnden.

8. ESK

ESK-konferensen i Wien närmar sig sin avslutning. Det är viktigt att man kan nå balanserade framsteg inom alla de olika områdena inom ESK-arbetet. Det gäller inte minst beträffande mänskliga rättigheter, där ansträngningarna efter Madrid-mötets avslutande för fyra år sedan inte gett särskilt påtagliga resultat. Det är givet, att framsteg på vissa områden inte får blockeras av svårigheter på andra. Det är dock uppenbart, att det klimat som fordras för att föra ESK-processen i sin helhet framåt är beroende av balans i framstegen.

Den nuvarande inriktningen att behandla nedrustningsfrågorna i en inre och en yttre konferens med nära samordning och information ligger väl i Sveriges intresse som liten alliansfri stat. Denna konstruktion kan underlätta samtal och överenskommelser inom det konventionella styrkeområdet.

Även i fortsättningen bör från svensk sida frågor om utvidgade och fördjupade förtroendeskapande åtgärder drivas med kraft. Gorbatsjovs murmansktalet innebär kanske en öppning även inom det marina området. Situationen i Östersjön, inte minst mot bakgrund av eventuella förändrade dispositioner hos NATO eller Warszawapakten som en följd av INF-avtalet, gör framsteg på det marina området särskilt angelägna för Sverige.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande svensk säkerhetspolitik,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande kränkningar av vårt territorium,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande Östersjön som fritt hav,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av att Sverige fortsätter att aktivt verka för ett förbud mot utveckling, produktion och lagring av kemiska vapen samt förintande av befintliga lager,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande en kärnvapenfri zon i Norden,
6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av balanserade framsteg i ESK-

samarbetet vad gäller ekonomi och miljö samt särskilt mänskliga rättigheter,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande export av krigsmateriel.

Mot. 1987/88
U401

Stockholm den 19 januari 1988

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrland (fp)

Anne Wibhle (fp)

Rune Ångström (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

